

відносяться загальна біологічна продуктивність агрофітоценозів, частка відчужуваного біологічного продукту в усій сільськогосподарській продукції, вміст гумусу і мінеральних елементів у ґрунті, частка земель, що підпадають під вплив несприятливих екологічних процесів (дегуміфікацій, засолення, заболочування тощо).

Таким чином, агрогеосистеми являють собою територіально-природні і територіально-виробничі системи, що мають специфічні властивості і виконують єдину цільову функцію – отримання цілеспрямовано заданої кількості сільськогосподарської продукції. Досягнення цієї головної мети функціонування агрогеосистем можливе тільки на основі їхнього стійкого розвитку, раціоналізації використання природного агропотенціалу території.

Література

1. Горев Л.Н., Дорогунцов С.И., Хвесик М.А. Оптимизация экосред: В 3-х кн. – К.: Наукова думка, 1999. – 1658 с.
2. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Коваль Я.В. та ін. – К.: ЗАТ “Нічлава”, 1999. – 715 с.
3. Жолкевський П.Ф. Проблеми комплексної оцінки природного агропотенціалу території //Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми формування рента політики в сучасних умовах” / РВПС України НАН України. – К., 2007. – Ч. III. – С. 22–31.
4. Олійник Я.Б. Економіко-екологічні проблеми територіальної організації виробництва і природокористування / Під ред. П.П. Борщевського – К.: Лібра, 1996. – 208 с.

УДК 626.81:338.24

С.В. КОРНАТОВСЬКА

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України

ЕКОНОМІКА ВОДОКОРИСТУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ Р. СЛУЧ

Раціональне використання природних ресурсів, охорона довкілля, гарантування екологічної безпеки життєдіяльності населення є невід’ємною умовою стійкого економічного та соціального розвитку України.

В системі нових економічних відносин значення природно-ресурсного показника щорічно зростає [1, с. 7].

На сучасному рівні розвитку суспільства проблема оптимізації взаємодії галузей економіки, які використовують природні ресурси, набуває першочергового значення.

Серед компонентів навколишнього природного середовища особливе місце посідають водні ресурси [2, с. 7]. Вода – основа життя на планеті. Водні ресурси – це один із головних факторів розвитку і розміщення продуктивних

сил, вони визначають рівень життя і здоров'я людини [3, с. 27].

Водні ресурси залучено в усі сфери людської діяльності та як будь-які економічні ресурси вони обмежені у своїй кількості та якості.

Водокористування характеризує стан як економічної діяльності взагалі, так і природоохоронної зокрема. Відомо, що українська економіка відчуває дефіцит водних ресурсів. Тому питання забезпечення її водними ресурсами в достатньому об'ємі та прийнятної якості не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

Незважаючи на значну кількість нормативно-законодавчих та інших документів, що регулюють діяльність у сфері водокористування, проблеми виснаження і забруднення водних ресурсів характерні для всіх регіонів України. Тому існує потреба їх ефективного використання та відповідного захисту в усіх галузях господарювання.

Проблема водокористування досить широко висвітлена в наукових дослідженнях вітчизняних учених: Б.М. Данилишина, М.А. Хвесика, С.І. Дорогунцова, О.М. Теліженка, А.В. Яцика та інших.

Водне господарство є складовою частиною економіки держави, а головне його призначення – забезпечення потреб населення у воді належної якості. Воно впливає на розвиток і розміщення виробничих сил, створення необхідних соціальних і господарських умов життєдіяльності людини. Водні ресурси визначають розвиток окремих регіонів, розміщення промислових об'єктів і населених пунктів, відіграють першочергову роль у формуванні природно-технічних комплексів, таких як водогосподарські вузли, зрошувальні та осушувальні системи, енергетичні, агропромислові та інші.

Головними джерелами задоволення потреб людства у прісній воді є річки. Всього в Україні нараховується 63119 річок загальною довжиною 206,4 тис. км [4, с. 22]. Проте рівень забезпечення більшої частини України водними ресурсами в теперішній час є недостатнім і визначається в основному формуванням річкового стоку, наявністю озер, штучних водойм, підземних і морських вод [2, с. 52].

Серед природних водних джерел річки мають найбільше господарське значення, тобто їх постійне оновлення і порівняно легка доступність обумовлює значне використання води саме з цих джерел, що є найбільш придатною для використання як у промислових, так і господарсько-побутових цілях [2, с. 54].

Протягом останніх років в Україні спостерігається тенденція до збільшення обсягів забору води із водних об'єктів. Зокрема, в 2007 р. цей показник збільшився на 1025 млн. м³ порівняно із 2006 р. і становив 16352 млн. м³ (рис. 1) [2, с. 79].

На формування водного стоку і його якості впливають не тільки великі річки, такі як Дніпро, Дністер та інші, а й середні, зокрема Случ.

Случ бере свій початок з невеликого озера, впадає в річку Горинь. Площа водозбору р. Случ – 13800 км², довжина річки – 451 км, в неї впадає 1643 малих річки, сумарна довжина яких становить 6136 км.

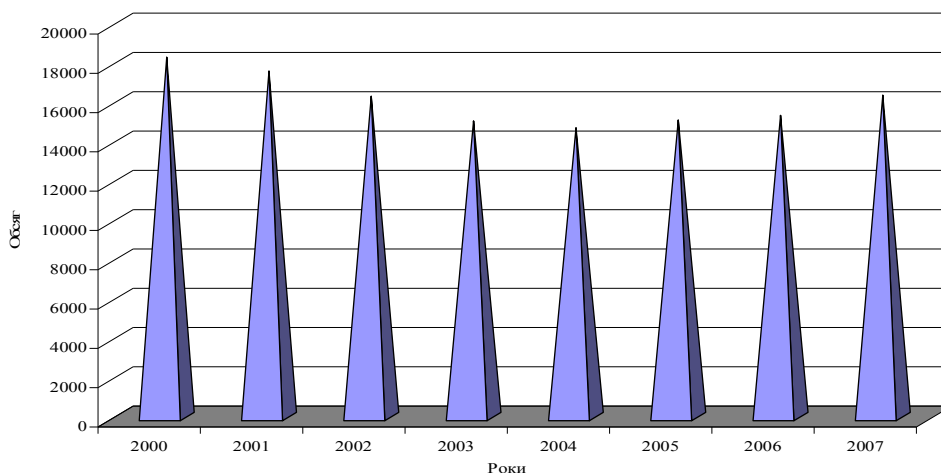

Рисунок 1. Динаміка забору води із водних джерел по роках, млн. м³

Стан водних ресурсів р. Случ значною мірою залежить від негативних впливів, яких вона постійно зазнає в процесі водокористування і господарської діяльності на території її басейну. Щорічно вплив діяльності людини на річку зростає, що насамперед проявляється у збільшенні об'ємів води, яка забирається із водного джерела. Протягом останніх трьох років в областях, у межах яких протікає річка, об'єм води, забраної із водного джерела, значно зріс. Зокрема, у Житомирській області – на 5,337 млн. м³ порівняно із 2005 р. і становить 13,55 млн. м³, у Рівненській – 3,23 млн. м³ і 15,22 млн. м³ відповідно [5, с. 22; 6, с. 6].

Крім того, показником антропогенного впливу на річку є промислово-побутовий та поверхневий стік від землекористувачів у її басейні, між якими існує відповідний розподіл земель [7, с.226]. Основним землекористувачем басейну річки Случ є сільське господарство.

Необхідно зазначити, що водні ресурси – це національний капітал, яким користується сучасне й буде користуватись майбутнє покоління. Тому вони вимагають відповідного ставлення до використання, охорони та відтворення. Використання водних ресурсів тісно пов'язане з рівнем господарської діяльності в басейні річки (рис. 2).

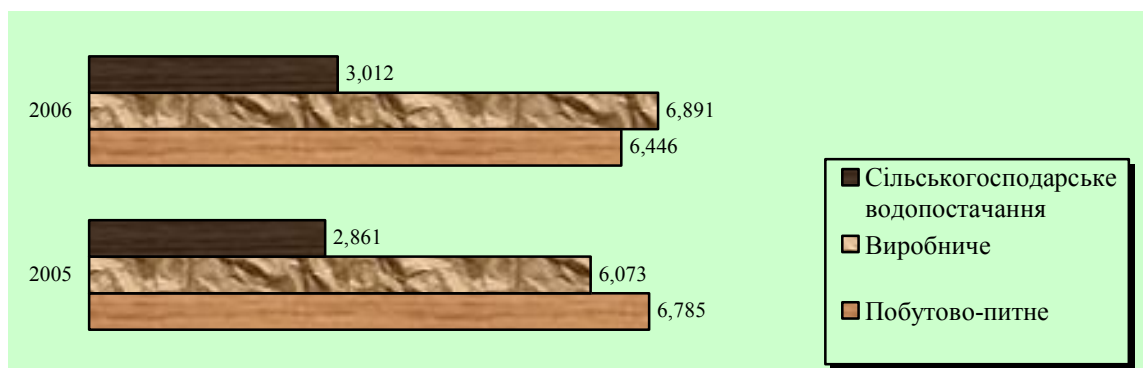

Рисунок 2. Використання води, забраної із р. Случ на різні потреби, млн. м³

Сьогодні водне господарство ще не стало лімітуючим фактором розвитку народного господарства, яке, у свою чергу, не завжди враховує водогосподарсько-екологічну ситуацію в регіоні чи басейні річки при розміщенні своїх продуктивних сил. Як наслідок, дедалі більші об'єми води забираються із річки, транспортуються, перерозподіляються, використовуються, а великі об'єми стічних вод, насичені шкідливими для життя речовинами скидають у водне джерело. Але нижче за течією вони знову потрапляють у нове коло водопостачання, де потрібно витратити значні кошти для досягнення необхідної якості води, щоб її знову використовувати [3, с. 70].

В міру інтенсифікації народного господарства зростає і необхідність охорони навколишнього природного середовища, більш жорсткого контролю за використанням природних вод, введення обмежень, нормувань, а інколи й повної заборони використання тих чи інших водних об'єктів. Необхідність у водних ресурсах річок постійно зростає, що, в свою чергу, позначається на якісних та кількісних показниках їх стану [7, с. 272].

Антропогенне навантаження на річку визначається не тільки загальним забором води чи беззворотнім водокористуванням, але і якісними характеристиками зворотних вод, які повертаються до річки і погіршуються із зростанням інтенсивності сільськогосподарського та промислового виробництва.

Тільки 2006 р. в річку скинуто близько 24,52 млн. м³ стічних вод різної якості (табл.).

Таблиця

Динаміка скиду стічних вод у річку Случ, млн. м³

Рік	Усього	Забруднених стічних вод	Нормативно чистих стічних вод	Нормативно очищених стічних вод
2005	21,03	6,210	9,69	5,126
2006	24,52	3,362	14,01	7,152

Звичайно, забруднюючі речовини, які потрапили із стічними водами в природну воду, негативно впливають на її якісний склад.

Так, 2007 р. в річці Случ спостерігалось перевищення гранично допустимих концентрацій по таких речовинах, як азот амонійний, амоній сольовий, залізо загальне. Це вказує на необхідність, з одного боку, посиленого контролю за якістю води, що скидається водокористувачами, а з іншого – відповідних капіталовкладень у реконструкцію очисних споруд, розроблення комплексу робіт, направлених на економічно обґрунтоване технологічне зниження водокористування. Наслідком цього буде зменшення об'ємів водовідведення та покращення якості стічних вод, що, в свою чергу, повинно покращити екологічний стан річки.

Необхідно зазначити, що забруднення річок, зокрема р. Случ, призводить до переносу забруднених речовин у головні водні артерії держави. Для

зниження навантаження техногенного забруднення річок необхідна розробка та застосування економічно обґрунтованої системи управління водними ресурсами, водогосподарськими комплексами басейнів усіх річок, регулювання розвитку і розміщення водоемних галузей народного господарства, що сприятиме раціональному використанню водних ресурсів і зниженню антропогенного навантаження на них.

Література

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2004 році. – К.: РВПС України НАН України, 2004. – 140 с.
2. Продуктивність водоресурсних джерел України: теорія і практика / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України, д.е.н., проф. Б.М. Данилишина. – К., 2007. – 412 с.
3. Водогосподарська екологія: У 4 т., 7 кн. – К.: Генеза, 2004. – Т.3, кн. 5. – 496 с.
4. Водні ресурси на рубежі ХХІ ст.: проблеми раціонального використання, охорони та відтворення / За ред. акад. УЕАН, д.е.н., проф. М.А. Хвесика. – К.: РВПС України НАН України, 2005. – 564 с.
5. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області у 2007 р. – Рівне.: Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області, 2008. – 198 с.
6. Про стан навколишнього природного середовища в Житомирській області за 2007 рік. – Житомир.: Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Житомирській області, 2008. – 199 с.
7. Экологические основы рационального водопользования. – К.: Издательство “Генеза”, 1997. – 640 с.

УДК 330.15:504.4.062.2

В.М. МАНДЗИК

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СВІТОВИЙ ДОСВІД СПРАВЛЯННЯ ПЛАТЕЖІВ ЗА КОРИСТУВАННЯ ВОДНИМИ РЕСУРСАМИ

У зарубіжних країнах доходи від експлуатації природних ресурсів, як правило, вилучаються через систему податків, орієнтованих на відбирання ренти в користувача природного ресурсу. У багатих на природні ресурси державах застосовуються такі види податкових стягнень, як роялті, податок суверена, спеціальні податки на прибуток видобувних компаній, диференційні рентні платежі, земельний податок та інші. Крім того, доходи від експлуатації природних ресурсів можуть перерозподілятися на основі договору про розділ продукції та іншими способами. Найбільш розповсюджені податки на використання природних ресурсів у різних країнах світу наведені у табл.